

دور باطل فرار مغزها و فقر جامعه

گفتگوی صدای آلمان با مهرداد درویش پور
دوشنبه ۲۸ تیر ۱۳۸۹ - ۱۹ ژوئیه ۲۰۱۰

در ایران با هزار زحمت و مشقت مدرک گرفته اید و حالا در به در دنبال راهی برای خروج از کشور و گرفتن اقامت در کشور دیگری هستید. قصد دارید به جایی بروید که قدرتان را میدانند و به شما امکان پیشرفت میدهند؟

یکی از مهمترین عوامل رشد و توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی سرمایه انسانی است. ایران از جمله کشورهایی است که در آن فرار مغزها به یک پدیده جدی تبدیل شده است. به عقیده کارشناسان علت فرار مغزها گذشته از عوامل اقتصادی، فقدان امنیت اجتماعی، گسترش فساد و تبعیض است.

گفتگو با مهرداد درویشپور، پژوهشگر مسائل اجتماعی در سوئد

دوچه وله: براساس گزارش صندوق بینالمللی پول، سالانه حدود ۱۸۰ هزار ایرانی تحصیلکرده از ایران خارج میشوند که این زیانی است برابر با ۵۰ میلیارد دلار در سال. به نظر شما این خروج چشمگیر سرمایه انسانی چه پیامدهایی برای یک کشور در حال توسعه میتواند داشته باشد؟

مهرداد درویشپور: نخستین پیامد آن گسترش فقر در کشور است. اگر نگوئیم رکود اقتصادی، به نوعی کاهش تولیدات در کشور را در پی خواهد داشت. علاوه بر آن انگیزهی رشد را کاهش خواهد داد. بدین ترتیب فقط تأثیرات اقتصادی ندارد بلکه امید به بهبود را کاهش خواهد داد.

خود این عواملی که اشاره کردید، علت فرار مغزها نیستند؟

این دو بر روی هم تأثیر میگذارند. یعنی به نوعی دور باطلی ایجاد میکند. از یکسو نابسامانیها موجب فرار مغزها میشود. از سوی دیگر، فرار مغزها هم کشور را فقیرتر میکند و کشور را در زمینی انگیزهی پیشرفت ناتوانتر میسازد. به نظرم در این زمینه سیاستهای حاکمیت نقش کلیدی و مهمی دارد. اگر جامعهای با یک سیاست برنامهریزی سالم و یک دولت دموکراتیک بتواند امکان شرایط بهتری برای سرمایههای

انسانی و اقتصادی و فرهنگی ایجاد کند، طبیعتاً جامعه با نوعی شادابی روبه‌رو خواهد بود و مغزهای انسانی آن هم انگیزه‌ی تولید فکری در کشور را بیشتر خواهند داشت. وگرنه در کشوری که دولت آن کوچکترین وقعی به نخبگان فکری خود نمینهد، و حتی خود به نوعی در هل دادن این نخبگان به فرار از کشور نقش مهمی دارد، طبیعی است که راه چاره‌های جز‌گریز باقی نماند.

در تمام دنیا نخبگان فکری به محض این که ببینند شرایط موجود امکان اثرگذاری در جامعه را کم میکند، به کشورهای که شرایط بهتری را فراهم میکنند، فرار میکنند و این امری است که در تاریخ همواره دیده‌ایم. این امر برای کشور میزبان بسیار سودمند است و برای خود این افراد هم زمینهای رشد فراهم میکند. اما برای کشور مادر، کشوری که این نخبگان از آن گریختهاوند، مسائل و دشواری‌های بسیاری در پی دارد که مقصر اصلی آن معمولاً دولت‌ها و سیستم‌های حاکم است که باعث فرار مغزها میشود.

آقای درویش‌پور با توجه به صحبت‌هایی که کردید و با توجه به تحقیقاتی که در این زمینه کرده‌اید، آیا با وجود همه‌ی مواردی که برشمردید، علاقهای به بازگشت در میان مهاجران ایرانی دیده میشود؟

علاقه به بازگشت از قضا در میان ایرانیان مهاجر گسترده است. اجازه دهید من در این مورد توضیح بیشتری بدهم. واقعیت این است که فرار مغزها از کشورهای فقیرتر، کشورهای کمتر توسعه‌یافته به کشورهای توسعه یافته یک روند طبیعی است. به گونه‌ای که حتی اگر شما بهترین دولت دموکراتیک را هم داشته باشید، بازهم ما با فرار مغزها از جمله به آمریکا روبه‌رو خواهیم بود. حتی از خیلی از کشورهای جهان که نظام‌های دموکراتیک دارند، افراد نخبه به دلیل فرصتهای بهتری که آمریکا فراهم میکند، به آنجا سفر میکنند و در آنجا سکنی میگزینند.

اما در مورد فرار مغزهایی که ریشه‌ی آن دلیل سیاسی دارد، معمولاً میل به بازگشت به کشور طبیعی است و تا آنجا که به مورد ایران برمیگردد، به گمان من و بنا به مصاحبه‌هایی که با بسیاری از ایرانیان مهاجر که در کشورهای غربی جا افتاده‌اند انجام گرفته است، تمایل به بازگشت یک میل بسیار نیرومند است.

به گمان من اگر شرایط مناسبی در کشور فراهم شود، این میل به بازگشت به واقعیت میپیوندد و میل بازگشت به کشور در بخشی از این

نخبگان به خصوص با توجه به بیگانگانه‌ستیزی، نژادپرستی یا حس غربتی که برخی از آنان در جوامع غربی با آن روبه‌رو میشوند، افزایش پیدا میکنند. بسیاری مایلاندر سرزمین مادری‌شان باشند که این امر میتواند ناشی از دلتنگی باشد و یا میتواند ناشی از خستگی در کشور جدید باشد. اما مدلی که متعارفتر است این است که این نخبگان معمولاً یک خصلت جهان‌وطنی پیدا میکنند. نظیر خصلت سیاستمداران، بازاریان یا صاحبان سرمایه‌های که جهان‌وطن میشوند. یعنی مثلاً هم در کشور آمریکا سکنی می‌گزینند، هم به کشور نظیر ایران می‌آیند و اینها در واقع چند کشور را موطن خود میکنند. از این نظر به گمان من شرایط کشور اگر مناسب شود، ما شاهد بازگشت بخشی از این نخبگان خواهیم بود.

بخش دیگری هم حتی اگر نخواهد به میهن خود برگردد، دستکم رفت و آمدهای بسیار گسترده‌ای به ایران خواهد کرد و پل ارتباطی برای پیشرفت میان کشوری که در آن سکنی دارد و سرزمین مادری‌اش خواهد شد. از این نظر بهبود شرایط جامعه به توسعه روابط بین‌المللی حتی بین کشورها از طریق این نخبگان که پل ارتباطی مهمی هستند، خواهد انجامید.

(متن گفتگوی صدای آلمان با مهرداد درویش پور به تاریخ 16-07-2010 با اندکی ویرایش)
مصاحبه‌گر: نیلوفر خسروی
تحریریه: بهمن مهرداد